

**ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИННОГО ВПЛИВУ У РАЗІ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ,
ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 138 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ**

**THE SUBJECT OF CRIMINAL INFLUENCE AT COMMISSION OF THE CRIME
PROVIDED BY ARTICLE 138 CRIMINAL CODE OF UKRAINE**

Пономаренко А.В.,

студент

*Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

Гайворонський О.Ю.,

кандидат юридичних наук,

старший консультант (з правових питань)

Управління правового забезпечення

Служби безпеки України

Стаття призначена питанню злочинного впливу у разі вчинення злочину, передбаченого ст. 138 Кримінального кодексу України. Встановлено «механізм» спричинення суспільно небезпечної шкоди об'єкту зазначеного злочину. Визначено склад суспільних відносин, на які може бути спрямовано злочинний вплив у разі вчинення цього злочину.

Ключові слова: об'єкт злочину, суспільні відносини, предмет злочинного впливу.

Статья посвящена вопросу преступного воздействия при совершении преступления, предусмотренного ст. 138 Уголовного кодекса Украины. Установлен «механизм» причинения общественно опасного вреда объекту данного преступления. Определен состав общественных отношений, на который может быть направлено преступное воздействие при совершении данного преступления.

Ключевые слова: объект преступления, общественные отношения, предмет преступного воздействия.

This article researches the issue of criminal influence during commission of the crime provided by article 138 of the Criminal Code of Ukraine. The "mechanism" of infliction of harm to object of specified crime is established. The structure of public relations, on which the criminal influence of specified crime may be directed, is determined.

Key words: subject of crime, public relations, subject of criminal influence.

Постановка проблеми. Визнання у ст. 3 Конституції України людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки найвищою соціальною цінністю в Україні зумовлює наявність ефективного арсеналу засобів кримінально-правової охорони об'єктів злочинів у відповідних сферах суспільного життя.

Для правильної оцінки суспільної небезпеки будь-якого злочину, з'ясування «механізму» заподіяння шкоди його об'єкту та кваліфікації вчиненого діяння важливе значення має встановлення предмета злочинного впливу.

Під предметом злочинного впливу В.Я. Тацій вбачає «той елемент суспільних відносин, що охороняються кримінальним законом, який піддається безпосередньому злочинному впливу і якому, отже, в першу чергу завдається шкода». «Тому таким предметом, – зазначає автор, – може бути суб'єкт, сам соціальний зв'язок, а також предмет суспільних відносин» [1, с. 58; 2, с. 41; 3, с. 104].

Кримінально-правова охорона життя і здоров'я особи, що здійснена законодавцем у розділі II Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК України), передбачає, зокрема, заборону незаконної лікувальної діяльності, відповідальність за яку встановлена у ст. 138 КК України. Так, згідно із зазначеною нормою закону про кримінальну відповідальність, заподіяння суспільно небезпечної шкоди об'єкту цього злочину спричиня-

ється внаслідок заняття лікувальною діяльністю без спеціального дозволу, здійснюваного особою, яка не має належної медичної освіти, що призвело до настання тяжких наслідків для хворого [4].

Стан опрацювання. Сучасні погляди на окремі елементи складу злочину, передбаченого ст. 138 КК України, свідчать про неоднаковий підхід науковців до «механізму» спричинення суспільно небезпечної шкоди його об'єктам [5, с. 328; 6, с. 202; 7, с. 92]. Саме тому метою статті є дослідження кожного елемента суспільних відносин, що є запорукою існування об'єктів зазначеного злочину у контексті першочергової можливості зазнавати суспільно небезпечної шкоди внаслідок злочинних дій.

Виклад основного матеріалу.

Злочинний вплив на суб'єктний склад суспільних відносин при незаконній лікувальній діяльності

Злочинний вплив на суб'єкта суспільних відносин характеризується поєднанням біопсихологічної та полісоціальної складових частин людини. Кожна особа одночасно може бути учасником суспільних відносин у різних сферах суспільного життя – від невід'ємних від неї (природні права: право на життя, свободу пересування) до специфічних (реалізація права голосу, права обирати та бути обраним тощо).

«У людині, – зазначає М.Й. Коржанський, – слід розрізняти її соціальну та біологічну сторони. Біологічна сутність людини полягає у її фізіологічному стані, у стані і функціонуванні її тіла й окремих орга-

нів. У цьому і полягає предметна, природна сутність людини. Соціальна сутність людини – це її соціальна характеристика: освіта, види діяльності, місце проживання і роботи, сімейний стан, суспільна поведінка і т. ін. З цього погляду біологічне в людині – це предмет злочину; соціальне, її особистість – об'єкт. Вчинити шкоду особі можна тільки впливаючи на предмет – на тіло людини чи на її психіку» [8, с. 135].

З огляду на викладене зазначений вплив, залежно від способу, можна розподілити на три групи:

а) фізичний, що полягає у впливі на тіло учасника суспільних відносин, на його біологічну сутність. Фізичний вплив на тіло людини полягає у завданні болю, ушкодженні окремих органів, порушенні їхніх функцій;

б) психічний, що полягає у впливі на психіку учасника суспільних відносин;

в) фізично-психічний (змішаний, комбінований), що полягає в одночасному впливі як на тіло, так і на психіку суб'єкта суспільних відносин для досягнення винним його мети.

Результати тлумачення науковцями диспозиції ст. 138 КК України свідчать про їхню одностайну позицію щодо спрямування злочинного впливу на суб'єкта суспільних відносин, що поставлені під охорону цієї статті вітчизняного закону про кримінальну відповідальність, – хворого [5, с. 328; 6, с. 202–203; 7, с. 92–93].

Слід зазначити, що під самим поняттям «хворий» окремі науковці розуміють не лише особу, яка має певне захворювання, а й будь-яку іншу особу, яка звернулася по допомогу, якщо її вважали хворою інші особи або ж вона сама [6, с. 203].

Водночас наявна й інша позиція. Так, О.М. Джужа та А.В. Савченко вважають, що хворим є особа, у якої дійсно наявне певне захворювання, травма чи хворобливий стан або яка тільки вважає, що їх має, а насправді вони відсутні [5, с. 328].

Нормативні визначення поняття «хворий» також не є усталеними.

Наприклад, визначення, що передбачене у п. 1.2 Положення про мультидисциплінарну робочу групу з розробки медичних стандартів (уніфікованих клінічних протоколів) медичної допомоги на засадах доказової медицини (затверджене наказом Міністерства охорони здоров'я України від 28 вересня 2012 р. № 751, зареєстроване в Міністерстві юстиції України 29 листопада 2012 р. за № 2003/22315), взагалі дозволяє поширити його на особу, яка доглядає за хворим або є співробітником, волонтером організації, що надає послуги пацієнтам із захворюванням [9].

З огляду на доволі поширювальне тлумачення цього визначення важко погодитися з можливістю його застосування у кримінальній процесуальній діяльності.

Більш прийнятними, на нашу думку, видається визначення «пацієнт», передбачене у ст. 3 Основ законодавства України про охорону здоров'я (далі – Основи), тобто фізична особа, яка звернулася по медичну допомогу та/або якій надається така допомога [10].

Незважаючи на розмаїття визначень і наукових позицій, єдиним для них є те, що хворим, у контексті ст. 138 КК України, є фізична особа, яка звернулася по медичну допомогу та/або якій надається така допомога і на яку спрямовується злочинний вплив.

Зазначене підтверджується й наявними прикладами із судової практики. Так, відповідно до вироку Приморського районного суду міста Одеси у справі 522/12089/14-к від 06 грудня 2017 р.:

«01 грудня 2013 р. в період часу з 15 до 17 години ОСОБА_1 та особа, матеріли стосовно якої виділені в окреме провадження, перебуваючи у басейні, розташованому у приміщенні комплексу ТОВ «ТВ Морський», без спеціального дозволу, не маючи належної медичної освіти, стали займатися незаконною лікувальною діяльністю ОСОБА_7, ІНФОРМАЦІЯ_8 та ОСОБА_8, ІНФОРМАЦІЯ_9, у вигляді спеціальних водно-лікувальних процедур, шляхом занурювання їх на деякий час під воду, внаслідок чого ОСОБА_8 став погано почуватися. ОСОБА_1 та особа, матеріали стосовно якої виділені в окреме провадження, переконували батьків ОСОБА_6 та ОСОБА_8, що стан здоров'я ОСОБА_8 ОСОБА_9 такий, як потрібно, нібито так завжди почуватимуться діти після водно-лікувальних процедур.

Через деякий час стан здоров'я ОСОБА_10 погіршився, він почав задихатися, після чого була викликана швидка допомога, яка доставила ОСОБА_8 до відділення медичного центру «Інто-Сана» з діагнозом клінічна смерть внаслідок неповного утоплення (відсутність самостійного дихання).

07 грудня 2013 р. о 09 годині 30 хвилин ОСОБА_8, ІНФОРМАЦІЯ_7, у приміщенні медичного центру «Інто-Сана», помер» [11].

Аналогічним чином спрямування злочинного впливу на суб'єктний склад суспільних відносин було встановлено й у вироках за результатами розгляду судами кримінальних проваджень за ознаками злочину, передбаченого ст. 138 КК України [12; 13].

За результатами аналізу обставин скоєння злочину, передбаченого ст. 138 КК України, встановлених судовими інстанціями в описово-мотивувальних частинах вироків, слід звернути увагу на те, що фізичному впливу на тіло учасника суспільних відносин зазвичай передують психічний вплив, внаслідок чого винний отримує згоду потерпілого на вчинення стосовно нього відповідних дій.

Слід також зазначити, що до настання тяжких наслідків для хворого (заподіяння смерті, тяжкого чи середньої тяжкості тілесного ушкодження) можуть призвести не тільки діяння винної особи, які полягають у впливі на тіло суб'єкта суспільних відносин.

Відповідно до абз. 2 ч. 1 ст. 3 Основ, здоров'я – це стан повного фізичного, психічного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних вад [10].

Внаслідок здійснення винним незаконної лікувальної діяльності, що може полягати у впливі на психіку суб'єкта суспільних відносин, наприклад, «психіатричної допомоги», для хворого можуть

настати тяжкі наслідки у вигляді тяжкого психічного захворювання або смерті.

Відтак злочинний вплив на суб'єктний склад суспільних відносин характеризується інформаційним впливом винної особи на психіку хворої особи (пацієнта) або особи, яка є законним представником такої особи.

Таким чином, предметом злочинного впливу при незаконній лікувальній діяльності можуть виступати суб'єкти суспільних відносин.

Злочинний вплив на предмет суспільних відносин при незаконній лікувальній діяльності

Предметом суспільних відносин справедливо називають все те, з приводу чого або у зв'язку з чим існують ці відносини між їхніми суб'єктами.

Під час розгляду способів злочинного впливу на суспільні відносини слід мати на увазі, що не будь-який вплив на людину має кримінально-правове значення. Кримінально караним визнається лише такий вплив, який у силу особливих властивостей охоронюваного кримінальним законом об'єкта завдає суспільно небезпечної шкоди або створює загрозу спричинення такої шкоди [14, с. 162].

З огляду на те, що у відносинах, які забезпечують існування об'єктів злочину, передбаченого ст. 138 КК України, функцію предмета виконують нематеріальні явища (життя чи здоров'я особи), суспільна небезпека вчинюваних дій або бездіяльності характеризується поставленням їх у небезпеку спричинення суспільно небезпечної шкоди.

Результати аналізу судової практики у провадженнях за ознаками злочину, передбаченого ст. 138 КК України, свідчать, що його вчинення безпосередньо пов'язано з наміром винного одержати винагороду за надання медичної допомоги чи послуги та поєднується зі скоєнням інших протиправних дій передбачених, зокрема, ст. 190 КК України [15; 16]. Крім того, такий діяльності зазвичай передують інформаційний вплив на учасника суспільних відносин із приводу оплати таких послуг або допомоги.

Що ж стосується поставлення у небезпеку здоров'я чи життя малолітнього хворого, то судова практика свідчить, що йому також передують спрямування винним психічного впливу на батьків такого хворого або інших осіб (законних представників), які можуть дати згоду на надання медичної допомоги чи медичної послуги [11–13].

Предмети суспільних відносин у першу чергу та безпосередньо на злочинний вплив не наражаються, тому вони у разі вчинення злочину, передбаченого ст. 138 КК України, предметом злочинного впливу виступати не можуть.

Злочинний вплив на соціальний зв'язок суспільних відносин при незаконній лікувальній діяльності

Соціальний зв'язок між суб'єктами суспільних відносин об'єднує їхню діяльність із приводу предмета (як матеріального, так і нематеріального), є обов'язковим їх структурним елементом і розглядається в юридичній літературі як зміст цих відносин. Саме в суспільному зв'язку суспільні відносини проявляють свою сутність і основні властивості.

Важлива ознака такого соціального зв'язку, –

зазначає В.Я. Тацій, – обов'язок певної поведінки взаємопов'язаних, взаємодіючих суб'єктів. Обов'язок такої поведінки зумовлений головним чином тим, що в ньому зацікавлені як окремі особи, так і все суспільство. Тому обов'язок такої поведінки в суспільно корисних соціальних зв'язках «закріплюється у соціальній нормі, що є велінням, виробленим масовим багаторазово повторюваним ставленням і закріпленням у вигляді правила». Оскільки такі вимоги до певної поведінки усвідомлюються людьми і сприймаються як бажані більшістю з них, це зумовлює вчинки людей відповідно до них, сприяє виробленню певних зразків, бажаних форм поведінки людей у суспільстві. Оскільки держава і суспільство зацікавлені в закріпленні, розвитку й охороні таких форм поведінки (взаємодії), багато з них піддаються правовому регулюванню, інші ставляться під правову охорону [1, с. 43–44].

Таким чином, соціальний зв'язок – належне (правомірне) діяння (дія чи бездіяльність), поведінка суб'єктного складу щодо іншого (інших) суб'єкта (суб'єктів) та (або) предмета суспільних відносин.

Спричинення суспільно небезпечної шкоди об'єкту кримінально-правової охорони або поставлення його у небезпеку такого заподіяння шляхом розриву соціального зв'язку суспільних відносин має певні особливості. Так, винний не здійснює безпосереднього впливу ані на суб'єкт відносин, ані на його предмет. Крім того, у багатьох випадках винна особа є одночасно й суб'єктом змінюваних нею відносин [14, с. 178–179].

Отже розірвання соціального зв'язку полягає у:

а) виключенні суб'єктом себе з суспільних відносин – проявляється у діях винного, спрямованих на протиправну й остаточну зміну свого соціального статусу та звільнення його від певних соціально значущих обов'язків. Оскільки для відносин характерний двосторонній зв'язок, остаточне невиконання обов'язків однією зі сторін призводить до неможливості їхнього існування (припинення);

б) невиконанні (неналежному виконанні) суб'єктом відносин певних обов'язків, що покладені на нього – виражається у спрямуванні винним своєї волі на реалізацію ним такої поведінки (дії або бездіяльності), що суперечить його обов'язкам.

Таким чином, вчинення злочину, передбаченого ст. 138 КК України, шляхом розриву соціального зв'язку суспільних відносин було б можливим за наявності у винної особи позитивного статусу у цих відносинах, – особи, яка має право на заняття відповідним видом лікувальної діяльності.

З огляду на те, що, відповідно до диспозиції ст. 138 КК України, законодавець вбачає однаковий ступінь суспільної небезпеки незалежно від вчинення об'єктивної сторони цього злочину загальним або спеціальним суб'єктом, соціальна суть цього злочину у розірванні соціального зв'язку суспільних відносин не полягає.

Висновки. Відтак предметом злочинного впливу у разі вчинення злочину, передбаченого ст. 138 КК України, є суб'єкти (учасники) суспільних відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Таций В.Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве: монография. Харьков: Выща шк. Изд-во при ХГУ, 1988. 198 с.
2. Таций В.Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України: навч. посіб. Харків: УкрЮА, 1994. 76 с.
3. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / Баулін Ю.В. та ін. Харків: Право, 2010. 454 с.
4. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Джужа О.М. та ін. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.
6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Галуцько В.В. та ін. Київ: Видавничий дім «Професіонал», 2018. 784 с.
7. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Харків: Право, 2013. Т. 2: Особлива частина / Баулін Ю.В. та ін. 1040 с.
8. Коржанський М.Й. Уголовне право України. Частина Загальна. Курс лекцій. Київ: Наукова думка та Українська видавнича група, 1996. 336 с.
9. Положення про мультидисциплінарну робочу групу з розробки медичних стандартів (уніфікованих клінічних протоколів) медичної допомоги на засадах доказової медицини: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 28 вересня 2012 р. № 751 / ВР України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z2003-12>.
10. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII / ВР України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.
11. Вирок Приморського районного суду міста Одеси від 06 грудня 2017 р. у справі № 522/12089/14-кр. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/70735723>.
12. Вирок Індустріального районного суду міста Дніпропетровська від 02 вересня 2013 р. у справі № 202/22132/13-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/33646797>.
13. Вирок Броварського міськрайонного суду Київської області від 24 грудня 2013 р. у справі № 1-3/12. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/36481893>.
14. Энциклопедия уголовного права: в 35 т. / изд. проф. Малинина. СПб.: ГКА, Состав преступления, 2005. Т. 4. 798 с.
15. Вирок Мурованокуріловецького районного суду Вінницької області від 03 грудня 2009 р. у справі № 1-77/2009. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/7478349>.
16. Вирок Немирівського районного суду Вінницької області від 08 липня 2009 р. у справі № 1-70/2009. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/4128929>.